

Het dagelijks leven in Oostende tijdens de bezetting (1940-1944): deel 1

door Roger JANSOONE

“ It’s all about a choice of enemies!”
(Winston Churchill)

INLEIDING

Het dagelijks leven van de kleine man in moeilijke tijden, en meer bepaald in langdurige noodsituaties, is een thema van alle tijden, volkeren en landen. Hoe boeiend en leerzaam het uitdiepen van dit thema ook moge zijn, het heeft nog steeds weinig of geen plaats gevonden in de algemene geschiedschrijving, ofschoon hiervoor de jongste jaren wel enige belangstelling merkbaar geworden is. Nochtans is het zo, dat de preventieve werking hiervan niet mag onderschat worden, in die zin dat dank zij het verspreiden van dergelijke verhalen, in de diepte en in de breedte een bewustwording en consensus kan groeien die het ontstaan van een internationale politieke crisis kan beletten of tegengaan. Want zij die hun land of zelfs een deel van de wereld willen meesleuren in een politiek avontuur, hebben hiertoe enkel een kans indien zij de publieke opinie kunnen naar hun hand zetten en met zich meekrijgen.

Het dagelijks leven in Oostende tijdens de bezetting is op dat vlak een interessante “case study”: gelegen in het “Sperrgebiet” (afgesloten van het hinterland), wat voor de stedeling een ernstige handicap is wanneer hij zich ergens “op den buiten” wil bevoorraden. Maar Oostende ligt ook aan zee en beschikt over een vissershaven, waarbij het bij elke bezetting zeer de vraag is, in welke mate in oorlogsomstandigheden de kustvisserij nog kan of mag beoefend worden. Met deze “case study” tracht ik aan te tonen, hoe de Oostendenaar zich in benarde en bange tijden wist aan te passen in de dagelijkse strijd voor overleving, gedreven en gesterkt door hoop op de eindoverwinning van de geallieerden. Ik herinner me nog zeer levendig de morgen van 6 juni 1944, toen onze buurman (clandestiene luisteraar van de BBC) kwam aankloppen aan ons kelderraam om met een gedempte maar ook triomfantelijke stem te melden “Ze zijn geland!!”. Wie die “ze” waren, hoefde ons niet te worden verteld, en wat die “landing” betreft, daar zaten wij reeds lang hunkerend naar uit te kijken! Mijn volgend hoogtepunt was de bevrijding van Oostende op 8 september 1944, toen ik als kleuter geestdriftig met mijn vlaggetje stond te zwaaien bij café “Pelikaan” op de hoek van de Alfons Pieterslaan en de Veldstraat (thans Jules Peurquaetstraat), bij de blijde intocht van de Canadezen. Doch, precies zoals in 1918, waren die vervelende Moffen weerom tot op het laatste moment de ultieme pretbedervers toen zij de kaaimuren lieten springen wanneer de eerste Canadese tank reeds zichtbaar was aan het kruispunt “Petit Paris”. Mijn moeder naast mij - met mijn broertje vredig slapend in de kinderwagen - was reeds erg overstuur na de bombardementen die D-day waren voorafgegaan. Bij die onverhoedse ontploffingen snelde zij met de kinderwagen in paniek achterwaarts langs het ingangstrapje naar binnen in café “Pelikaan”, mij snel meetrekkend terwijl ik in een flits bleef kijken naar een hond die aan de overkant met zijn baasje uit het raam keek en in al even grote paniek al huilend naar beneden sprong!

Die bevrijding betekende voor mij als kind het begin van een eindeloos festijn van “chocolate”, “sweets”, “chewing gum”, “corned beef”, cacao en eierdooierpoeder, een welgekomen afwisseling na die eeuwige haring, oneetbaar zaagmeelbrood en karige restjes “Eintopfessen für die Buben” van de Duitse troepenkeuken! En dit werd snel aangevuld met een vroegtijdig inzicht in de markteconomische betekenis van sigaretten, koffie, whisky en nylonkousen en het comparatief voordeel van de inkwartiering - in ons huis in de Veldstraat - van een paar Britse soldaten (waaronder een kok!), een ware “goudmijn” na die jaren van ontbering en ellende! Het zijn beelden die mij zijn bijgebleven, niet in het minst toen ik in een later leven - o ironie van het lot! - opnieuw geconfronteerd werd (gelukkig niet meer in eigen land!) met allerlei vormen of risico's van

voedseltekorten tijdens mijn diverse activiteiten in de nationale en multilaterale ontwikkelingsamenwerking, nadien ook wanneer ik werd aangesteld als Chef civiele defensie Voedselvoorziening, als Belgisch afgevaardigde in het Bevoorradingscomité van de NATO en als crisis manager "Food & Shelter" in de C.E.C.C. (Civil Emergency Crisis Cell) van de NATO, waarbij vooral de Golfoorlog en de vreselijke burgeroorlogen in de Kaukasus en in ex-Joegoslavië een onuitwisbare indruk hebben nagelaten. Een Britse collega zei mij ooit met een vloek en een zucht: "It's hard staying sane in a world where everyone seems to have lost his mind!".

Het is sedert 10 mei 2010 nu reeds 70 jaar geleden dat onze Oosterburen andermaal bij ons op "bezoek" kwamen. Aanvankelijk was er – om nogal begrijpelijke redenen – nadien niet veel animo en zelfs enige terughoudendheid om de geschiedenis van dit langdurig en onprettig bezoek op papier te zetten, des te meer daar hieraan ook nog een zeer omstreden nasleep was verbonden. In de loop der jaren is er op dat vlak wel een en ander veranderd, maar toch wens ik met de nodige omzichtigheid dit voor velen nog delicaat onderwerp te benaderen. Maar de tijd dringt, want de laatste getuigen beginnen snel te verdwijnen ... en samen met hen heel vaak ook interessant bronnen- en beeldmateriaal (richting "containerpark" of vuilniswagen!). Ik hoop met deze bijdrage "op de valreep" een bijdrage te kunnen leveren tot de plaatselijke geschiedschrijving omtrent een zeer bewogen en verwarde periode. De passies zijn tijdens de bezetting en vooral ook nadien hoog opgelaaid ... en zijn ook nu nog sluimerend aanwezig en steeds in staat tot een nieuwe opflakking, vooral omdat fascistische en fascistoïde tendensen in de maatschappij nooit helemaal verdwenen zijn en het neonazisme (hoe krankzinnig ook) opnieuw van zich laat horen. Waakzaamheid tegenover extreem-rechts blijft dus geboden, en een belangrijk hulpmiddel hierbij is ongetwijfeld een gedegen historisch inzicht in de diepste roerselen van dit duister en blijkbaar onuitroeibaar maatschappelijk fenomeen.

Er schuilt veel waarheid in het gezegde van Winston Churchill "It's all about a choice of enemies!" (vrij vertaald: kies uw vijand zorgvuldig). In normale tijden kiest men zijn vrienden, doch in extreme conflictsituaties – zo men al een keuze wil of kan maken – maakt men best een wel overwogen en zorgvuldige keuze van de tegenstander. Tijdens de bezetting was die keuze – goed of slecht – van beslissende aard ... met gevolgen tot op vandaag. Het is tegen deze diepmenselijke achtergrond dat dit relaas over de bezetting moet gezien worden.

Deze studie gaat ten gronde ook over een kwestie die actueel blijft: het kennelijk onvermogen in vrijwel ieder land om "in tempore non suspecto" een beleid inzake civiele preventie en defensie op poten te zetten. "Le hazard ne favorise que ceux qui sont bien préparés!" maar het is vaak "Der Triumphzug der unsterblichen Dummheit" (Paul Weber). Het is nochtans geen centenkwestie want tegenover een relatief kleine investering staat dikwijls een grote "return" (onder vorm van kosten en ellende die men zich kan besparen). Een treffend voorbeeld uit de actualiteit: piraten langs de kust van Somalië. Wie zijn die piraten? Het zijn vissers die (zoals in de 17^e eeuw de Oostendse vissers) in arren moede zijn overgeschakeld van visserij naar de kaapvaart. En waarom? Al vooraleer alom de E.E.Z. (Exclusieve Economische Zone van 200 mijl) werd ingevoerd ingevolge UNCLOS-III (3^e UNO-Conventie Zeerecht, 6.12.1982), werden hun visgronden geplunderd door vreemde vissersvloeden. In dat EEZ-kader had men toen hiertegen via (bij voorkeur) multilaterale ontwikkelingssamenwerking voor Oost-Afrika een grootscheeps visserijproject kunnen op touw zetten inzake visserijwacht, inspectie en controle in de EEZ (opleiding/tenuitvoerlegging/opvolging). België had daartoe zijn steentje kunnen bijdragen via postuniversitaire opleiding die reeds in de jaren tachtig in Oostende werd verstrekt voor visserij-ambtenaren uit een reeks ontwikkelingslanden (o.m. uit Oost-Afrika). Maar internationale aandacht bleef achterwege omdat geen enkele landengroep of organisatie ertoe bereid was de globale kosten op zich te nemen. Die kosten zouden nochtans een fractie geweest zijn van wat nu de langdurige inschakeling van een internationale vloot marineschepen moet kosten (met daarbij losgeld dat moet betaald worden voor de gekaapte koopvaardij-schepen, kosten van immobilisatie, security en

verhoogde scheepsverzekering). En dan blijft natuurlijk nog de vraag: is het desondanks “kurieren am Symptom” of “dweilen met de kraan open”?? En met, in de Golf van Mexico, in 2010 de grootste olieramp aller tijden (ook al weer ingevolge gebrek aan preventie) is het zelfs “dweilen met de oliekraan open”! Op deze prangende kwestie van preventie en defensie komen we verder in deze studie nog terug. Want uit de geschiedenis moet men willen lering trekken, maar dat blijkt buitengewoon moeilijk te zijn (trouwens, wie leert en kent er nog geschiedenis??).

Tot slot van deze inleiding ook nog dit : plaatselijke geschiedschrijving moet onvermijdelijk ingekaderd worden in het algemeen tijdsgebeuren. Historisch “navelstaren” kan anekdotisch interessant zijn maar blijft dan toch onvolledig in de diepte en in de breedte. Zij die enkel belangstelling hebben voor strikt lokale geschiedenis zonder hiervoor het nodige begrip te kunnen opbrengen, mogen voor de historicus geen beletsel vormen om op die manier te werk te gaan. Tijdens de bezetting leefde men in Oostende uiteraard niet op een andere planeet maar wel bestendig verbonden met het algemeen reilen en zeilen in ons bezet land.

HET VOORSPEL : DE CRISIS VAN DE JAREN DERTIG

Voor een goed begrip van het dagelijks leven van de kleine man tijdens de bezetting, en meer bepaald de manier waarop de bevolking zich tijdens die beroerde jaren uit de slag wist te trekken en uiteindelijk heeft kunnen overleven, is vooraf een beknopte schets van het “interbellum” noodzakelijk, omdat die tussenperiode (vooral dan de crisis van de jaren dertig) bepalend geweest is voor de houding van de bevolking tijdens de bezettingsjaren.

In de 19^e eeuw en tot W.O.I was de kloof tussen katholieken en vrijzinnigen (o.a. ook in Oostende zeer scherp!) de grote factor in het politiek en maatschappelijk leven in België. Dit werd in de hand gewerkt door het feit dat afwisselend de ene of de andere partij aan de macht was. Na 1918, door invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht en door de evenredige vertegenwoordiging, kwamen voor het eerst (noodgedwongen) regeringscoalities tot stand. Maar, op het eerste zicht nogal eigenaardig: die coalities verenigden de twee onverzoenlijke vijanden van voorheen, met name precies die katholieken en liberalen ... om de toen sterk opkomende socialisten uit te sluiten van regeringsdeelneming. Dit bracht een toenadering tussen politieke strekkingen met zich mede ... die zich in het dagelijks leven echter nog niet direct vertaalde in een klimaat van verdraagzaamheid, breeddenkendheid en wederzijds begrip en respect (hiervoor zou men nog moeten wachten tot de jaren zestig van de 20^e eeuw).

Daarnaast was die periode ook gekenmerkt door oprukkend materialisme, gepaard gaande met toenemende secularisatie van maatschappij en cultuur (een proces dat in Wallonië al vroeger was begonnen). De Kerk ging hiertegen flink te keer en mobiliseerde alle krachten om deze vloedgolf van “zedelijk verval” in te dijken. Die “zielenadel” en “volksverheffing” moesten gedragen worden door een nieuwe maatschappelijke hefboom: de massa-organisatie, die zich vooral richtte tot de jeugd. Dit was het begin van “verzuijing”, een maatschappelijke opdeling die vier decennia zou stand houden. Keerzijde van de medaille was dat dit de clerus nog meer in politiek vaarwater bracht, als bondgenoot van de Katholieke Partij. Daar hierbij gekozen werd voor het belgicisme, keerden Vlaamsgezinde gelovigen zich allengs af van de Kerk en van de katholieke actie. Alzo werd de voedingsbodem gelegd voor een Vlaams en christelijk nationalisme, dat aansluiting begon te vinden bij de radicale rechts-revolutionaire beweging die in de jaren twintig in Europa de kop begon op te steken, ogenschijnlijk vooruitstrevend omdat hij zich keerde tegen gevestigde machten en tegen veralgemeend individualisme maar die eigenlijk behoudsgezind en reactionair was door het nastreven (of de “herontdekking”) van “de oude waarden”, en als dusdanig feitelijk niet ver stond van wat de Kerk nastreefde (tijdens en na de bezetting oorzaak van verwarde, dubbelzinnige, misleidende en onduidelijke situaties, zoals in de pijnlijke kwestie van de doorgaans zeer jonge Oostfrontstrijders).

Door de lange crisis van de jaren dertig werd deze troebele toestand aanzienlijk verergerd. Vanaf 1931 werden ook alhier de gevolgen merkbaar van de beurskrach van Wallstreet in 1929. Het inkomen van de kleine man werd een lachertje, de werkloosheid nam reusachtige vormen aan, opeenvolgende regeringen stonden machteloos en namen zelfs maatregelen die de crisis nog aanwakkerden. Deze crisis (veelal “depressie” genoemd) was van een nooit geziene omvang en bracht veel ellende met zich. Banken en ondernemingen gingen snel over de kop. Kortom, een toestand die ons sedert 2008 opnieuw bekend voorkomt!

Ook Oostende werd zwaar getroffen. De stad kwam geteisterd en berooid uit de oorlog. Het herstel moest vooral gedragen worden door de visserij (die gelukkig schitterende zaken deed) omdat de voormalige parel aan de kroon, het toerisme, door een beschadigde infrastructuur en het wegvallen van traditionele klanten het moeilijk had om opnieuw op dreef te komen. Maar ook de visserij bleef niet gespaard: ineensstorting van visprijzen, overstroming van de markt met spotgoedkope vis uit buurlanden (invoer van 13.231 ton in 1929 naar 17.428 ton in 1930 en zelfs 18.335 ton in 1931!). De regering reageerde niet snel en eerst niet in voldoende mate: pas in 1933 ontstond contingentering van visinvoer (die in dat jaar snel daalde tot 10.171 ton, tegenover 17.143 ton in 1932). Maar het kwaad was geschied: eind 1933 hadden slechts twee stoomrederijen de ramp overleefd, de “Pêcheries à Vapeur” en de “Oostendsche Reederij” (bekend als de “Roode Vloot”), zij het in gehavende toestand. Tot overmaat van ramp gingen in 1937 de exploitatiekosten door devaluatie van de Belgische frank met zo wat 40 % de hoogte in! Te midden van al die kommer en kwel werd op 29.11.1938 voor het eerst een beroepsvereniging van reders opgericht, het “Verbond van Belgische Reeders en Visschers ter Zeevisscherij”, met als ere-Voorzitter Gouverneur Hendrik Baels, en als Voorzitter de dynamische reder Lucien Decrop, met daarna, in mei 1939, de “opvangregeling” (de latere ophoudregeling) met het instellen van een bodemprijs voor kabeljauw.

Daar de zeevisserijsector (met zijn aanverwante- en toeleveringsbedrijven) de spil was van het plaatselijk bedrijfsleven, kwam dit in Oostende zeer hard aan. Enkel wie “aan Stad” of “aan de Staat” een baantje had, ontsnapte aan werkloosheid, zij het met een armzalig loontje (dat tot in de jaren zeventig, d.i. tot na de “golden sixties”, aan de lage kant zou blijven; het enige lokmiddel voor een job in overheidsdienst was vastheid van betrekking met het vooruitzicht op een aantrekkelijk pensioen als “uitgesteld loon”). De tering moest dus naar de nering gezet worden en hierin was de kleine man zeer spitsvondig, omdat de ervaring van de armoejaren van tijdens en na de oorlog nog vers in het geheugen lag. Zonder dit te beseffen, hield de bevolking dus een algemene “repetitie” voor een heruitgave van de dagelijkse strijd tegen de ellende van bezetting en ontbering tijdens de daaropvolgende Tweede Wereldoorlog. Men kan zich de bedenking maken dat de huidige generaties die thans de nieuwe wereldcrisis moeten ondergaan, in onze consumptie- en weggooimaatschappij - anders dan de generatie van de jaren dertig - allerminst voorbereid zijn op wat hen nu blijkbaar boven het hoofd hangt ...

Feit is dat vertrouwen in de politieke en maatschappelijke leiding uiteindelijk ver te zoeken was. Troebelwatervissers maakten hiervan gebruik: Verdinaso en VNV in Vlaanderen en het Rexisme van Degrelle in Brussel en in Wallonië, terwijl ook de communisten sterk in opmars waren. De Spaanse burgeroorlog (uitgebroken in 1936) werkte daarbij als een katalysator voor het ontstaan van de verbitterde spanning tussen “links” en “rechts” (wat niet hetzelfde was als de traditionele tegenstelling tussen gelovigen en vrijzinnigen), een spanning die in Vlaanderen ook nog een communautair tintje kreeg, waardoor de Vlaamse volksbeweging (ontstaan uit de Frontpartij) al snel in rechts en zelfs extreem-rechts vaarwater terecht kwam (en daarmee tot op vandaag nogal wat problemen heeft). Ook dient opgemerkt dat in de Spaanse burgeroorlog de Kerk zich schaarde achter Franco (en vervolgens tijdens de lange en genadeloze Franco-dictatuur) terwijl communisten, socialisten en progressieve christenen zich als vrijwilliger aanmeldden voor de “internationale brigades” ter bestrijding van Franco ... en aldus - samen met Baskische en Catalaanse asielzoekers

- nadien de harde (en professionele) kern zouden vormen van het gewapend verzet tijdens de bezetting door de nazi's van West-Europa.

Terloops zij aangestipt dat onder de 32.000 "brigadisten" (uit 50 landen!) 700 Nederlanders waren (o.a. Jef Last) en 1.700 Belgen (o.a. de legendarische Albert De Coninck). Allicht waren er hieronder ook Oostendenaars, doch hoeveel er naar Spanje getrokken zijn, hoeveel er teruggekeerd zijn, en wie nadien terechtgekomen is in het verzet, ... hiervoor is er nog wel wat speurwerk nodig, vooral omdat tijdens de bezetting ex-brigadisten werden opgespoord door de Gestapo en het begrijpelijk is dat sporen naar hun Spaans verleden zoveel mogelijk werden uitgewist. Louis Major (toen 34 jaar oud en animator van de Oostendse "Roode Valken") moet hierover een en ander hebben geweten doch is stilzwijgend gebleven, ook bij zijn levensverhaal destijds in het TV-programma "Ten huize van" (met Prof. Joos Florquin).

EEN HOOFDACTEUR ACHTER DE SCHERMEN

De krijtlijnen waren dus vooraf reeds duidelijk getrokken. Minder duidelijk was een andere historische factor, een medespeler die zich op de achtergrond hield, nu nog steeds grotendeels verborgen achter de coulissen van de geschiedschrijving: de economische collaboratie ... die al ontstond vooraleer de oorlog begon en in Duitsland zelfs reeds actief was nog eer Hitler zijn greep deed naar de macht! Aldus is die term dan ook ongelukkig gekozen omdat het een vlag is die niet gans de lading dekt. Want "collaboratie" (in de zin van "samenheulen met de vijand") is een algemeen begrip voor wat gebeurd is *na* 1939, dus *tijdens* de bezettingsperiode én in de door Duitsland bezette landen. Maar geografisch en in de tijd omvat "economische collaboratie" heel wat meer, en daarom is de term "economische samenwerking" hier meer aangewezen. De andere vormen van collaboratie zijn natuurlijk ook niet zo maar uit de lucht gevallen in of na 1940 (en hebben dus ook een voorgeschiedenis), maar in het geval van economische collaboratie moeten wij toch wel uitdrukkelijk wijzen op het internationaal en vroegtijdig samenvallen en samenspannen van economische en fascistische belangengroepen.

Feit is dat Hitler al in de jaren dertig in West-Europa en tot in de USA mocht rekenen op een "gunstige vooringenomenheid" van industriëlen, bankiers en financiers. Dit werd mede gevoed door een virulent en blijkbaar goed ingeburgerd antisemitisme, zowel in Europa als in Amerika, en niet in het minst in zakenkringen. Niemand minder dan autobouwer Henry Ford was de auteur van het anti-joods pamflet "The International Jew" (1920), onmiddellijk vertaald in het Duits en in veel andere talen ... én inspiratiebron voor Hitlers "Mein Kampf".

Er was crisis, zelfs depressie, maar niet voor iedereen! Het grootkapitaal wist zoals steeds de dans te ontspringen en werd er zelfs beter van. Crisis schept mogelijkheden, vooral voor wie ernaar uitkijkt. Die lagen voor het grijpen via "kansen" geboden door fascisme/nazisme (toen een verschijningsvorm van het kapitalisme, en later ook nog, zoals in Zuid-Europa, Latijns-Amerika en Zuidoost-Azië). Het was "business as usual". Doch er was meer aan de hand. Het grootkapitaal was medeplichtig aan industriële/financiële voorbereiding van aanvalsoorlogen, het aanslepen van de oorlog, en - in Duitsland en Oost-Europa (cfr. dwangarbeid van Belgen tijdens W.O.1) - het inschakelen van slavenarbeid van dwangarbeiders, krijgsgevangenen, joden en politieke gevangenen. Een Duitse collega die destijds hierover een en ander vernam, zei mij: "Immer neue Schweinereien kamen ans Licht. Die Zustände am Arbeitsplatz waren ein kriminelles System, entstanden durch mangelhafte Kontrolle von Betriebs- oder Bauleitern". Die hang naar goedkope arbeidskrachten heeft zich nadien voortgezet in massale en ondoordachte toevoer van "gastarbeiders" (met nu nieuwe en toenemende spanningen in Europa), liever dan meteen te investeren in arbeidsbesparende technologieën.

Doch behalve toerisme en visserij was er in Oostende niet zo bijster veel bedrijfsleven. De economische collaboratie heeft in de stad aan zee dan ook vrijwel geen rol gespeeld, tenzij wat betreft aannemers van openbare werken (maar al bij al toch maar “kleine garnaal”). Maar volledigheidshalve moet in deze inleiding dit aspect van de collaboratie even aangestipt worden, omdat dit impliciet uiteraard ook in Oostende een rol gespeeld heeft. In elk geval, de naïevelingen die zich hebben laten meeslepen in andere vormen van collaboratie, hebben blijkbaar nooit begrepen dat economische collaboratie de stuwende kracht was achter fascisme en nazisme, een verstandhouding en samenwerking die allesbehalve naïef was!

Een historicus hoeft geen moralist te zijn. Toch is het in historisch perspectief, opvallend hoe koel en zakelijk die wereld van de “haute finance” stond tegenover de onvoorstelbare ellende en verschrikkingen die zij mede hebben veroorzaakt door hun “waardevolle” en onmisbare “economische samenwerking” met een krankzinnig en misdadig regime van de ergste soort! Even opvallend is de manier waarop “men” hierover na de oorlog discreet de spons geveegd heeft, alsof er niets gebeurd was (althans toch niet in die “selecte” kringen). De wereld draaide voort, met nagenoeg dezelfde “hoge heren” aan de top in en achter de schermen. En ook vandaag nog verloopt alles volgens dezelfde scenario’s. Reeds in 1918 werd dit als volgt verwoord in een Duits clandestien soldatenlied: “Der Krieg ist für die Reichen, die Armen stellen die Leichen ...” (Bij oorlog winnen de rijken, de armen leveren de lijken ...).

EEN ONVERWERKT VERLEDEN

Doch er is meer dat nog steeds onbehaaglijk stemt. Af en toe blijkt dat uit een nieuwsflits, waarbij de publieke opinie meestal niet stil staat omdat het verwijst naar een verleden waarmede jongere generaties weinig of niet vertrouwd zijn. Zo werd zelfs nog in 2010 in Spanje een plichtsgetrouwe onderzoeksrechter (Baltasar Garzon, bekend wegens zijn rechtsvervolging tegen Pinochet) aangeklaagd bij het Opperste Gerechtshof in Madrid (dat hierop wou ingaan!) omwille van het instellen van een onderzoek naar de schuldigen van massamoorden tijdens de Franco-periode, dit naar aanleiding van het ontdekken van enkele massagraven. Dit lijkt wel de omgekeerde wereld te zijn (“Nicht der Mörder sondern der Ermordete hat Schuld!”).

“Die Mörder sind unter uns ...”. Hiermede wordt de toon gezet van dit historisch onderzoek. In mijn contacten en gesprekken met Oostendse verzetslieden (ik zeg niet “gewezen” want ze bleven in verzet, zij het dan stug, verbeterd en in alle stilte), heb ik ervaren dat wat hen vooral verbittert de manifeste straffeloosheid is van de meeste grote oorlogsmisdadigers. Velen onder hen hebben zich immers na de oorlog in veiligheid kunnen brengen, en dit veelal zelfs niet eens buiten Duitsland of Oostenrijk. En zij die werden opgepakt en gestraft, kregen vooreerst een betrekkelijk lichte gevangenisstraf die niet in verhouding stond tot de gepleegde feiten, maar bovendien werden zij reeds na een paar jaren “begenadigd”. Er kunnen ter illustratie talloze gevallen worden genoemd, het ene al meer verbijsterend dan het andere, maar de absolute “recordhouder” is ongetwijfeld SS-Standartenführer en “erfolgreicher” ex-Führer van een SD-Sonderkommando/Einsatzgruppe Dr. Martin Sandberger, en dit om een dubbele reden. Aansprakelijk en verantwoordelijk gesteld voor duizenden moorden, werd hij in Nürnberg bij het “Einsatzgruppen-proces” (1947/48), samen met nog dertien andere nazi-beulen, door een Amerikaans tribunaal tot de doodstraf veroordeeld. Die straf (volgens de openbare aanklager “hochverdient”) werd omgezet in levenslange hechtenis ... en slechts zeven jaar later was hij al weer op vrije voeten en kon hij dadelijk aan de slag als bedrijfsjurist bij een grote onderneming. Concreet betekent dit dat hij voor elke moord een gevangenisstraf heeft opgelopen van slechts enkele minuten! Onthutsend is de lijst van vooraanstaanden die voor hem tussenbeide zijn gekomen (volgens magazine “Der Spiegel”: “Die Liste der Fürsprecher liest sich wie ein Auszug aus dem Almanach der aufrecht Gesinnten”): niemand minder dan toenmalige Bondsprezident Theodor Heuss, voorts SPD-fractievoorzitter Carlo Schmid, Minister-President van Baden-Württemberg Gebhard Müller, bisschop Martin Haug ... en

zelfs een Amerikaanse senator. Hoogst verbazend zijn de “argumenten” die werden aangehaald, gaande van “Freiheitsentziehung kann Läuterung gebracht haben und Gnade ist der schönste Teil der dem Recht beigeordnet ist” (Th. Heuss) tot “Sandberger wäre ein ordentlicher Beamter geworden, ohne den Einbruch der Herrschaft des Nationalsozialismus” (C. Schmid). Was dit een grap of om te huilen? In elk geval, dit wijst er duidelijk op dat niet alleen een “Vorkriegsnetzwerk” bestond (springplank naar mooie baantjes tijdens het nazi-regime) doch ook een “Nachkriegsnetzwerk” (vaak dezelfde personen) dat zelfs internationale vertakkingen had. Maar klap op de vuurpijl was wel het feit dat dit heerschap (°1911) niet alleen nooit meer werd verontrust (ook niet toen na de val van het IJzeren Gordijn nieuwe bezwarende feiten aan het licht kwamen) maar bovendien in alle peis en vrede bijna een eeuweling werd in een piekfijn bejaardentehuis in Stuttgart (en vermoedelijk, dank zij een keurige verzorging, ook de kaap van 100 jaar zou bereikt hebben indien zijn “gemoedsrust” niet zou verstoord geweest zijn na deze opzienbarende “ontdekking” door de media in 2010).

Ook de huidige generaties in Duitsland (doch blijkbaar niet de vorige) zitten opgescheept met dit onverwerkt verleden en weten niet goed welke houding zij hiertegen moeten aannemen. In een lezersbrief in “Der Spiegel” las ik: “Die Kleinen hängt man, und die Grossen lässt man laufen”. Dat is inderdaad de kern van de zaak: de “kleine garnaal” werd doorgaans opgepakt en bestraft, samen met meelopers, pechvogels en betwiste gevallen (ook al een oorzaak van een onverwerkt verleden, maar dan aan de andere kant van de “barricade”, en dit mede door het uitblijven van een algemene amnestie), terwijl de raddraaiers, de “haaien”, de psychopaten en de massamoordenaars veelal weinig of niet werden verontrust. Duitse historici maken thans onderscheid tussen “Wegbereiter” (zij die “mit Begeisterung” aan de nazi-weg hebben getimmerd) en anderzijds de “Erfüllungsgelhilfe” (de hulpjes voor “uitvoerende taken”).

De geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en al zijn naweeën is dan ook tevens de geschiedenis van een grotendeels onverwerkt verleden. De geschiedkundige navorser krijgt hierbij onvermijdelijk de rol toebedeeld van “het teken aan de wand”, en meteen ook het verbindingssteken tussen verleden, heden en toekomst. De sporen van dit verleden leven nog na tot op vandaag, en de oorlogsgeneratie (met uitzondering van de nazi’s) blijkt in grote mate getraumatiseerd te zijn. Diepe wonden werden aangebracht, die weinig of niet werden geheeld of die blijvende littekens hebben achtergelaten, waarvan jongere generaties zich nauwelijks nog bewust zijn ... maar niettemin met latente gevolgen in onze huidige samenleving. In deze geschiedkundige studie kan ik dit uiteraard niet uit de weg gaan, doch ik zal hierbij in principe geen namen noemen omdat, in historische zin, zoveel jaren na de oorlog niet zozeer nog langer moet afgerekend worden met personen (intussen gestorven of hoogbejaard) doch veeleer met sinistere en gevaarlijke factoren en fenomenen die nog steeds in onze maatschappij onderhuids aanwezig zijn. Dit onverwerkt verleden zal uiteindelijk slechts verwerkt kunnen worden wanneer door historici (door wie anders?) ook de onderste steen uit dit duister oorlogsverleden zal zijn omgedraaid. Moge deze studie hiertoe een steentje bijdragen ...

(wordt vervolgd)

ILLUSTRATIES :

- betoging van werklozen (1933)
- vissers van de Oostendse “Roode Vloot” (1936)

Betoging van werklozen (1933)

